

Futbol Hakemlerinin Ahlakı Karar Alma ve Tutumlarının İncelenmesi

Savaş DUMAN¹, Kutluhan DEMİR², Günseli DUMAN³, Duygu CANTEZ³, Özge Deniz TURGUTOĞLU⁴

ORJİNAL ARAŞTIRMA

¹Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Spor Bilimleri

Fakültesi Aydın/Türkiye

²Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Çine Meslek

Yüksekokulu Aydın/Türkiye

³Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Didim Meslek

Yüksekokulu Aydın/Türkiye

⁴Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü

Aydın/Türkiye

Sorumlu Yazar: Savaş
DUMAN

Orcid ID:

0000-0001-8721-0112

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:

19.10.2020

Kabul Tarihi:

25.12.2020

Online Yayın Tarihi:

28.12.2020

Doi: 10.38021/asbid.812581

Öz

Bu çalışmanın amacı, Aydın ili futbol hakemlerinin cinsiyetlerine, yaşlarına ve klasmanlarına göre spor ahlakı tutumlarının incelenmesidir. Çalışma grubunu Aydın ilinde aktif futbol hakemliği yapan 150 futbol hakemi (10 kadın ve 140 erkek; 18-20 yaş aralığında 18 kişi, 21-23 yaş aralığında 39 kişi, 24-26 yaş aralığında 34 kişi, 27-29 yaş aralığında 32 kişi, 30 yaş ve üstü 27 kişi) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, "Altyapı Sporlarında Ahlakı Karar Alma Tutumları Ölçeği" kullanılmıştır. AMDYSQ'nun Cronbach Alpha katsayısı 0,771 olarak bulunmuştur. Cinsiyet ve klasman düzeyi incelendiğinde, kadın ve erkek hakemler arasında anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0,05$), yaşa göre incelendiğinde, anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Çalışmamızda örneklem grubumuza uygulanan AMDYSO sonucunda hakemlerimizin psikososyal davranış veya tutumlarının yaş faktörü ile birlikte değişim ve gelişim sağladığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Futbol, Hakem, Karar Alma, Spor Ahlakı, Tutum

Examination of Soccer Referees' Moral Decision Making and Attitudes

Abstract

The purpose of this study is to examine the attitudes of referees of the soccer team in Aydın according to gender and division. The study comprised of 150 soccer referees doing activeduty in Aydın's soccer team (10 women and 140 men; 18 people between the ages of 18-20; 39 people between the ages of 21-23; 34 people between the ages of 24-26; 32 people between the ages of 27-29; 27 people from ages 30 and up.) As a means of collecting data the "Moral DecisionMaking Attitudes in Infrastructure Sports" wasused. Andy's Alpha Cronbach quotient was founded as 0,771. Inconclusion there wasn't a significant difference when examining gender and division among men and women ($p>0.05$) but when examining according to age there were significant differences detected ($p<0.05$). As a result of AMDYSO applied to our sample group in our study, it can be said that the psychosocial behavior or attitudes of our referees provided change and development together with the age factor.

Keywords: Soccer, Referee, Decision Making, Sport Ethics, Attitude

Giriş

Günümüzde spor kavramı ile ilgili oldukça geniş ve kapsamlı tanımlamalar bulunmaktadır. Genel olarak temelini fiziksel bir aktiviteden alan spor oldukça geniş bir yapıyı barındırmaktadır.

Spor; “Uğraşanları açısından yarışma kazanmaya dönük, fiziksel, zihinsel ve teknik bir çaba izleyenler açısından heyecan ve estetik duygusu kazandıran bir süreç bütünlüğü içerisinde ise anatomi, ortopedi, biyomekanik, psikoloji gibi bilim dallarının yardımı ile gelişen, sürdürülen bir bilimsel olgudur” (Erkal, 1992; Zorba, 2008).

Spor, belirli kurallara bağlı olarak geliştirilmiş bir oyun niteliği taşıyan ve yarışma yönüyle ön plana çıkan aktiviteler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2004; Durak, 2006).

Tarihsel süreç incelendiğinde insanlar yarışma adı altında çeşitli spor mücadelelerine katılmaktan ya da izleyici (seyirci) olarak yer almaktan sevinç ve zevk duydukları bir gerçektir. Fakat yarışma özelliği sporun sadece belirli bir yönünü ortaya koymaktadır, bu yüzden sporun tüm yönlerini kapsayan bir özellik değildir (Erdemli, 2006). Spor da yarışmanın yanı sıra sosyalleşme, eğlenme, bedensel ve ruhsal sağlığa olumlu etkide bulunma, istirahat gibi unsurlarında önemli rolleri bulunmaktadır. Sportif aktivitelerin amacı; yarışma ile beraberinde gelen rekabet ortamında belirlenen amaca ulaşma ve kazanma amacı güdülmektedir (Tanrıverdi, 2012).

Futbol, günümüzün dünyasında en popüler spor dalı olarak kabul görmektedir. Futbolun karar mekanizmasını hakemler oluşturmaktadır (Koca ve Yıldız, 2017).

Bu nedenle futbol müsabakası içerisinde hakemin verdiği kararlar maçın direkt sonucunu etkilediği için, hakemler büyük önem arz etmektedir (Efe, Öztürk ve Koparan, 2008).

Futbol gibi heyecanı sürekli olan spor dallarında doğru kararlar alabilmek ve bu kararları etki altında kalmadan uygulanmasını sağlamak hakemler için bazı zamanlar zorluk oluşturabilmektedir (Görün, Öntürk, Efek, Bingöl ve Bayrakdaroğlu, 2020).

Hakemlerin performansını yansıtabilmesi ve yeteneğini kullanabilmesi için sahip olduğu psikolojik durumu oldukça önemlidir (Dohmen, 2008). Hakem, müsabakalarda kuralları uygulamak ve uygulatmak, kazanılan sayıları tespit etmek, kurallara uymayan sporculara cezalandırmak, saha içerisinde ve tribünlerdeki gelişmeleri kontrol altında tutmak için görevlendirilmiş kimsedir (Durna, 1997). Futbol müsabakasının güzel, heyecanlı, gollü, fair play çerçevesi altında bitmesinde veya saha olaylarının olduğu, gergin ve sert bir ortam içerisinde oynanmasında hakem son derece önemlidir (Orta, 2000).

Hakem: sporcular arasında, sporcular ile seyirciler arasında, rakip takımlar arasında iletişimi ve kontrolü sağlayan, aynı zamanda önceden belirlenmiş net kurallarla çevrili olan oyunun yönlendirilmesini ve değerlendirmesini yapmaktadır.

Ahlak, toplumların yaşam biçimine göre belirlenmiş kurallar ve bireylerin belirlenen bu kurallara uymak zorunda olduğu davranış biçimidir. Bireylerin göstermiş oldukları davranışları

doğru-yanlış, iyi-kötü şeklinde değerlendirmek mümkündür. İyi ve doğru davranışların toplum içerisinde kabul görmesi gibi kötü ve yanlış davranışlardan da kaçınılması gerekmektedir. Bireylerin iyi veya kötü olarak ayrılmasına manevi özellikleri, inançları, kendi doğruları, huyları ve istemli olarak yapmış oldukları davranışları sebep olmaktadır (Erdem, 2003).

İnsanın olduğu her durumda, her sahada bireylerin sergilemiş oldukları hareketlerin içerisinde ahlak yer almaktadır. Ahlak, birlikte uyum ve anlayış içerisinde yaşamı sürdürmenin ön koşulu durumundadır. Bu sebeple ahlak hem geleneksel hem de modern toplumların yaşamlarında ayrılmaz bir parça olarak yer almaktadır (Tanrıverdi, 2012).

Ahlak ve fair play ilişkisini spor bakımından inceleyecek olursak ahlak, insanların toplum içindeki birbirleri ile ilişkilerini, davranışlarını düzenlemek amacıyla kabul edilmiş kurallar olarak ifade edilebilir. Ahlaki kurallar genellikle yazılı değildir ve hukuk düzeninden bu yönüyle ayrılır. Birbirleriyle ayrılması zor olarak yer alan ahlak ve hukuk yine de zaman zaman özdeşleşen, toplumun uyduğu kurallardır. Bu bakımdan, sporcularında saha içerisinde uyması gereken kuralların başında ahlak ve yanında dürüstlük, fair play' in temelinde yatmaktadır (Durusoy, 1991).

Karar verme, genel olarak bir bireyin ulaşmak istediği veya hedeflediği amaca götürmesi için kullanılan yollardan herhangi birini seçme işlemidir (Kuzgun, 1988).

Karar verme, belli bir eylem ya da hareket biçimine uyum sağlamaktır. Bu eylem ya da hareketin boyutu ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun, mantık ve duygusal olarak belirli bir sorumluluk altına girmektir (Çimen, 1999).

Başka bir tanımda ise; karar verme, birden fazla tercih yapma şansı olan olay veya olayların var olduğu durumlarda, kişi kendi sorumlulukları altında seçim yapmasıdır. Olay veya olayların boyutlarının artması durumunda karar verme durumu zor, zaman alıcı ve pahalı bir işlem olabilir (Bağırkan, 1983).

Gereç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Aydın ili futbol hakemlerinin cinsiyetlerine, yaşlarına ve klasmanlarına göre spor ahlakı tutumlarının incelenmesidir. Bu çalışma, Aydın ilinde görev yapan; 1 süper lig hakemi, 3 ulusal hakem, 21 bölgesel hakem, 94 il hakemi ve 31 aday hakem olmak üzere toplam 150 futbol hakeminden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada futbol hakemlerine, Lee, Whitehead ve Ntoumanis (2007) tarafından sporcuların ahlaki karar alma tutumlarını ölçmek üzere geliştirilen “Altyapı Sporlarında Ahlaki Karar Alma Tutumları Ölçeği” (Attitudesto Moral Decision-making in YouthSport Questionnaire-AMDYSQ) uygulanmıştır. AMDYSQ'nun Cronbach Alpha katsayısı 0,771 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlaması Gürpınar (2014) tarafından yapılmıştır. Orijinal ölçek 9 ifadeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Puanlandırma olarak; “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” ve “Kesinlikle

Katılıyorum (5)” arasında puanlanan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarını yarışma severliği benimsemek (örn: Bazen rakibimi tahrik edici hareketlerde bulunurum.), hileyi benimsemek (örn: Kazanmama yardımcı olacağını düşünürsem hile yaparım.) ve adilce kazanmayı korumak (örn: Kazanmak ve kaybetmek hayatın bir parçasıdır.) oluşturmaktadır.

Hile, kişi kendi lehine haksız kazanç veya avantaj sağlaması için kuralları çiğnemesi ve yakalanmaması anlamına gelmektedir (Loland, 1998).

Yarışma severlik ise; istenen amaca ulaşmak için şüpheli ve olası tüm yöntemleri yakalanmadan kullanmak ve kuralların sınırlarını zorlamak olarak açıklanmaktadır (Lumpkin, Stoll ve Beller, 2003).

Ahlaki karar alma tutumlarını ölçmeye yönelik maddelerden 6 tanesi olumsuz (1, 2, 4, 5, 6 ve 8. maddeler) ve 3 tanesi de olumlu (3, 7 ve 9. maddeler) anlam taşımaktadır. Olumlu maddeler puanlanırken “Kesinlikle katılıyorum” yanıtı “5” ile ve “Kesinlikle katılmıyorum” yanıtı ise “1” ile puanlanmaktadır. Olumsuz maddelerin puanlanmasında da” Kesinlikle katılmıyorum” yanıtı “5” ile “Kesinlikle katılıyorum” yanıtı da “1” ile puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, futbol hakemlerinin ahlaki karar alma tutumlarının daha olumlu; düşük puanların ise daha olumsuz olduğu anlamına gelmektedir. Anketlerde yer alan likert tipi soruların cevapları orijinal veri olarak kabul edildiğinden bu sorulardan elde edilen verilerin istatistiksel analizinde parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir (Boone ve Boone, 2012).

Verilerin Analizi

Çalışmamızda veri analizleri için (SPSS) 22.0 paket programı kullanılmıştır. Karşılaştırmalı istatistikler için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Tüm değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri tanımlayıcı istatistik ile belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulguların yüzde, frekans, standart sapma ve ortalama değerleri tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1
Araştırmaya Katılan Hakemlerin Demografik Bilgileri

	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Kadın	10	6,7
	Erkek	140	93,3
Yaş	18-20 Yaş Arası	18	12,0
	21-23 Yaş Arası	39	26,0
	24-26 Yaş Arası	34	22,7
	27-29 Yaş Arası	32	21,3
	30 Yaş ve Üzeri	27	18,0
Hakemlik Klasmanı	Aday Hakem	31	20,7
	İl Hakemi	94	62,7
	Bölgesel Hakem	21	14,0

	Ulusal Hakem	3	2,0
	Süper Lig Hakemi	1	0,7
Toplam		150	100

Tablo 2

Araştırmaya Katılan Hakemlerin Cinsiyete Göre Alt Boyutlarının İncelenmesi

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p
Hileyi Benimsemek	Kadın	10	12,50	3,06	,305	-,183	,855
	Erkek	140	12,65	2,46			
Yarışma Severliği Benimsemek	Kadın	10	12,30	3,59	,863	,724	,470
	Erkek	140	11,55	3,10			
Adilce Kazanmayı Korumak	Kadın	10	12,70	2,11	,720	,180	,858
	Erkek	140	12,55	2,44			

p<0,05

Tablo 2 incelendiğinde, cinsiyete göre hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek, adilce kazanmayı korumak açısından erkek ve kadın hakemler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 3

Araştırmaya Katılan Hakemlerin Yaş Gruplarına Göre Alt Boyutlarının İncelenmesi

Değişkenler	Yaş Grupları	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Hileyi Benimsemek	18-20	18	12,05	3,36	3,114	,017*
	21-23	39	12,00	2,61		
	24-26	34	12,88	2,14		
	27-29	32	12,37	2,22		
	30 ve Üzeri	27	13,96	1,95		
	Toplam	150	12,64	2,49		
Yarışma Severliği Benimsemek	18-20	18	12,27	3,25	1,571	,185
	21-23	39	10,58	3,10		
	24-26	34	11,76	2,93		
	27-29	32	12,18	2,76		
	30 ve Üzeri	27	11,74	3,56		
	Toplam	150	11,60	3,12		
Adilce Kazanmayı Korumak	18-20	18	13,22	1,59	5,541	,000*
	21-23	39	11,53	2,61		
	24-26		12,58	2,51		
	27-29	32	12,15	2,42		
	30 ve Üzeri	27	14,07	1,56		
	Toplam	150	12,56	2,42		

p<0,05

Tablo 3 incelendiğinde, yaş gruplarına göre; hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek, adilce kazanmayı korumak açısından araştırmaya katılan hakemler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Hileyi benimsemek alt boyutunda elde edilen ortalama değerler incelendiğinde, söz konusu farklılığın 21-23 yaşları arası ile 30 yaş ve üzeri, adilce kazanmayı korumak alt boyutu incelendiğinde ise, 21-23 yaş grupları ve 27-29 yaş grupları ile 30 yaş ve üzeri gurupları arasında fark olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 4
Araştırmaya Katılan Hakemlerin Klasman Düzeylerine Göre Alt Boyutları

Değişkenler	Klasman Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	
Hileyi Benimsemek	Aday Hakem	31	11,93	2,82	1,908	,112	
	İl Hakem	94	12,73	2,51			
	Bölgesel Hakem	21	13,42	1,66			
	Ulusal Hakem	3	10,66	1,15			
	Süper Lig Hakemi	1	15,00	-			
Toplam		150	12,64	2,49			
Yarışma Severliği Benimsemek	Aday Hakem	31	11,19	2,97	,630	,642	
	İl Hakem	94	11,56	3,23			
	Bölgesel Hakem	21	12,38	2,63			
	Ulusal Hakem	3	11,00	5,19			
	Süper Lig Hakemi	1	14,00	-			
Toplam					150	11,60	3,12
Adilce Kazanmayı Korumak	Aday Hakem	31	12,09	2,42	,558	,694	
	İl Hakem	94	12,70	2,42			
	Bölgesel Hakem	21	12,80	2,54			
	Ulusal Hakem	3	12,00	1,73			
	Süper Lig Hakemi	1	11,00	-			
Toplam		150	12,56	2,42			

$p<0,05$

Tablo 4 incelendiğinde, klasman düzeyine göre; hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek, adilce kazanmayı korumak açısından araştırmaya katılan hakemler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada ilk olarak cinsiyet değişkenine göre ahlaki tutumların alt boyutları incelendiğinde, kadın futbol hakemleri ve erkek futbol hakemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Tablo 1 de görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar olmasa da kadın hakemlerin erkek hakemlere oranla daha iyi sonuçlar aldığını görüyoruz, erkek hakemlerin daha objektif bir karar yönetim tarzına sahip olmaları bu sonuçları değiştirebilir.

Literatür taramasında konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, cinsiyet değişkeni üzerine hileye olan eğilimin erkeklerde kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir (Kaye ve Ward, 2010; Koul, 2012; Lee, 2007; Çağlayan, Özbar, Türkmen ve Öntürk, 2017).

Ponseti ve diğ. (2012) “hile ve yarışma severliği kabul etmenin erkeklerde kadınlara oranla daha fazla olduğunu ve spor türüne göre ise futbolda, basketbol ve hentboldan fazla olduğunu belirlemişlerdir.”

Çalışmamızda ikinci olarak futbol hakemlerinin yaşa göre ahlaki karar alma tutumları incelenmiştir. Yaş gruplarına göre; hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek, adilce kazanmayı korumak açısından araştırmaya katılan hakemler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Çalışmamızda, hileyi benimsemek alt boyutunda elde edilen ortalama değerler incelendiğinde, söz konusu farklılığın 21-23 yaşları arası ile 30 yaş ve üzeri, adilce kazanmayı korumak alt boyutu incelendiğinde ise, 21-23 yaş grupları ve 27-29 yaş grupları ile 30 yaş ve üzeri gurupları arasında fark olduğu tespit edilmektedir.

Sonuçlarımıza paralel olarak Altın ve Özşarı (2017) “sporcu eğitim merkezlerinde yatılı olarak eğitim gören sporcuların ahlaki karar alma tutumları adlı çalışmalarında, yaş faktörüne bağlı olarak hileyi benimseme boyutunda 11-13 yaş grubu sporcu ortalamaları, 14-16 ve 17-19 yaş grubu sporculara nazaran yüksek bulunmuş” ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmişlerdir.

Yarışma severliği benimsemek alt boyutu incelendiğinde, 27-29 yaş aralığının puan ortalamalarının daha düşük olduğu, 30 yaş ve üzeri puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Adilce kazanmayı korumak alt boyutu incelendiğinde, 30 yaş ve üzeri puan ortalamalarının daha düşük olduğu, 21-23 yaş aralığının puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Özbek ve Nalbant’ın (2016) “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki genç sporcuların ahlaki karar alma tutumları üzerine yaptıkları araştırmada, yaş değişkenine bağlı olarak ahlaki karar alma tutumu alt boyutlarında istatistiksel bir farklılık bildirmemiştir.”

Çalışmamızda üçüncü olarak futbol hakemlerinin klasman düzeyine göre; hileyi benimsemek, yarışma severliği benimsemek, adilce kazanmayı korumak açısından araştırmaya katılan hakemler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Hileyi benimsemek alt boyutları incelendiğinde ulusal hakemlerin puan ortalamalarının daha düşük olduğu, aday hakemlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yarışma severliği benimsemek alt boyutları

incelendiğinde, bölgesel hakemlerin puan ortalamalarının daha düşük olduğu, ulusal hakemlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Adilce kazanmak alt boyutları incelendiğinde, ulusal hakemlerin puan ortalamalarının daha düşük olduğu, bölgesel hakemlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Altın, M., ve Özşarı, A. (2017). Sporcu eğitim merkezlerinde yatılı olarak eğitim gören sporcuların ahlaki karar alma tutumları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(1), 133-145.
- Bağırkan, S. (1983). *Karar Verme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Boone, H. N., Boone, D. A. (2012). Analyzing likert data. *Journal of Extension*.
- Çağlayan, A., Özbar, N., Türkmen, N., ve Öntürk, Y. (2017). An analysis on moral decision making attitudes of the faculty of sports sciences and school of physical education and sports undergraduates. *International Journal Of Psychiatry And Psychological Researches*, 10, 20-42.
- Çimen, A. (1999). *Karar Verme*. İstanbul: Timsah Yayınları.
- Doğan, O. (2004). *Spor Psikolojisi Ders Kitabı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Dohmen, T. J. (2008). The Influence Of Social Forces: Evidence From The Behavior Of Football Referees. Maastricht University, Netherlands, 21-22. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.2007.00112.x>
- Durak, N. (2006). *Spor ve Felsefe*. C. I, S. III. Isparta: SOBE Sosyal Bilimler Evi.
- Durna, E. (1997). *Türkiye’de Futbol ve Hakem*. İstanbul: Yıldızlar Matbaacılık.
- Durusoy, F. (1991). *Spor Ahlakı Doping Sorunu*, Türk Alman Kültür Diyaloğunda Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu. İstanbul: Maya Matbaası.
- Efe, M., Öztürk, F., Koparan, Ş. (2008). Bursa ilindeki faal futbol hakemlerinin problem çözme ve atılganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VI (2), 49-58.
- Erdem, H. (2003). *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hü-Er Yayınları.
- Erdemli, A. (2006). *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi*. İstanbul. E Yayınları.
- Erkal, M. (1992). *Sosyolojik Açıdan Spor*. 2. Baskı Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı. İstanbul: Kutsun Matbaa ve Reklamcılık Merkezi.
- Görün, L., Öntürk, Y., Efek, E., Bingöl, E. ve Bayrakdaroğlu, Y. (2020). Futbol Hakemlerinin Benlik Saygıları ve Algılanan Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Düzce İli Örneği). *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 127-140. DOI: 10.38021/asbid.742049
- Gürpınar, B. (2014). Altyapı sporlarında ahlaki karar alma tutumları ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: bir Türk örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(176), 405-412. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3643>.
- Kaye, M. P., ve Ward, K. P. (2010). Participant-related differences in high school athletes’ moral behavior. *Athletic Insight*, 12(1), 1-17.
- Koca, S., ve Yıldız, S. M. (2018). Futbol hakemlerini strese iten faktörler, iş tatmini ve iş performansı ilişkisinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 195-207.

- Koul, R. (2012). Multiple Motivational goals, values, and willingness to cheat. *International Journal of Educational Research*, 56, 1-9.
- Kuzgun, Y. (1988). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N. (2007). Development of the attitudes to moral decision-making in youth sport questionnaire (AMDYSQ). *Psychology of Sport and Exercise*, 8(3), 369-392.
- Loland, S. (1998). Fairplay: historical anachronism tropical ideal? In: Ethics and sport. McNamee MJ, Parry SJ, editors. London and New York: Routledge.
- Lumpkin, A., Stoll, S. K., Beller, J. M. (2003). *Sport ethics: Applications for fair play*. 3rd ed. McGrawHill.
- Orta, L. (2000). Dünya’da ve Türkiye’de futbol hakemliğinin başlangıcı ve gelişimi semineri. Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü. Çanakkale.
- Özbek, O., Nalbant, U. (2016). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki genç sporcuların ahlaki karar alma tutumları. 14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 01-04 Kasım, Antalya.
- Ponseti, F. J., Palou, P., Borrás, P., Vidal, J., Cantallops, J., Ortega, F., Boixados, M., Sousa, C., Garcia-Calvo, T., Garcia-Mas, A. (2012). El cuestionario de disposición al engaño en el deporte (CDED): su aplicación a jóvenes deportistas. *Revista de Psicología del Deporte*, 21(1), 75-80.
- Tanriverdi, H. (2012). Spor ahlaki ve şiddet. *The journal of academic social science studies. Publication of association esprit. Société et Rencontre Strasbourg/France*, 5(8), 1071-1093.
- Zorba, E. (2008). *Yaşam Boyu Spor ve Olimpiyatlar*, Euro Asia Sport News, Ağustos, 94-98.